

UČITELJSKI TOVARIŠ

Glasilno avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva

Vse spise v oceno poslane knjige itd. je pošiljati samo na naslov:

Uredništvo Učiteljskega Tovarša v Idriji.

Rokopisov ne vračamo.

Vse pošiljatelj je pošiljati franko.

Učiteljski Tovarš izhaja vsak petek popoldne. Ako je ta dan praznik, izide list dan pozneje. Vse leto velja . . . 10— K pol leta 5— " četrta leta 2-50 " posamezne številke po 20 h.

Za oznanila je plačati od enostolpne petit-vrste, če se tiska enkrat . . . 14 h " " " dvakrat . . . 12 " " " " trikrat . . . 10 " za nadaljnja izvršenja od petit-vrste po 8 h. Oznanila sprejema Učiteljska tiskarna (telefon št. 118).

Za reklamne notice, pojasnila, poslana, razpise služb je plačati po 20 h za petit-vrsto. Priloge poleg poštnine 15 K.

Naročnino, reklamacije, to je vse administrativne stvari je pošiljati samo na naslov:

Upravništvo Učiteljskega Tovarša v Ljubljani.

Poštna hranilnica št. 53.160.

Reklamacije so proste poštnine.

Ustanovitev književnega društva za preprosti narod.

Nekoliko razmišljanja.

Predragi tovariš in urednik!

Ko sem čital v letošnji I. številki »Tovarša« poziv na slovensko javnost, naj se izrazi o ustanovitvi književnega društva za preprosti narod, sem bil uverjen, da bo izjav kar deževalo. Resnično sem bil v strahu, da bodo postajale kolone Tvojega lista preozke za debato, ki se razvije o tem vprašanju. Jaz, optimist! Pretekli so že meseci, a nihče se ne gane. Dovolj mi torej, da jaz priobčim svoje misli o vprašanju, ki ga smatram kot izredno važno in nujno.

Kar obstoji novi šolski zakon, je iztrebljaval slovenski učitelj analfabetizem med narodom. Danes zre lahko s ponosom na svoje delo. Le redko so še tisti posejani med narodom, ki ne umejo čitati in pisati. Za Čehi in Nemci smo Slovenci v tem pogledu prvi v monarhiji. Pripravili smo torej tla za razširjanje narodne misli potom tiskane besede, pripravili smo jih za razširjevanje idej, ki so vodile ustanovitve novodobne šole, pripravili smo narodu predpogoje za duševni, kulturni, materialni, socialni in nacionalni napredek.

Oj, sveta slovenska tla bosanska! Koliko slovenskih Američanov in Prusov bi lahko preživljala tvoja deviška zemlja, a Slovenec je ne vidi, vidi jo pa grabežljivi Švab, brezobzirni Madjar! O, predragocena duša slovenskega naroda! Kako visoko bi se dala dvigniti, kako silna bi lahko postala, a ugrabila te je, mori te internacionalni, vdinajajoči se klerikalizem, gospostva žejni Nemci in lokavi Lah!

Mar je učiteljstvo zato nabrusilo uma svetle meče narodu, da bi se z njimi narod moral? Kako so zarjaveli ti sovražniki našega naroda ob sankciji novega šolskega zakona! Kakšen strah jih je spreletaval ob misli, da lahko postane slovenski narod krepak jez proti navalu klerikalizma, germanizma in laštva! Njih slutnje so se v Čehih skoraj popolnoma uresničile, a pri Slovencih? . . . To po učiteljstvu za setev pripravljeno duševno polje naroda je postalo po veliki večini domena narodovih kvarljivcev in sovražnikov, ki more narodu zdravo dušo s sofistichnim, strankarsko tendencioznim, plitvim, nestrpljivim, lažnivim in srednjeveško navdahnjenim časopisjem in s književnimi družbami. To kvarljivo slovstvo je povzročilo mnogo gorja med narodom! Vedno redkejši postajajo oni močje stare korenine, polni ponosa na svojo moško čast in čast svoje hiše. Laž in prevara, svetohlinstvo in neodkritosrčnost, vihravost in nezanesljivost, neznačajnost in nemoralnost, to so lastnosti, ki čimdalje bolj prevevajo narodovo dušo. Imel sem deklo iz hribske kočve, v kateri so čitali poleg Mohorskih knjig še klerikalni tehnik, ki so ga dobivali zastoj od kaplana. (Skład za obmejne Slovence!) Bila je Marijina devica, članica deklishe zveze ter najmarljivejša obiskovalka vseh cerkvenih prireditiv. Nekoč jo zalotim pri prestopku, in kaj mi na moj očitek odgovori? »Saj pojdem v soboto k izpovedi!« To je morala!

Ali kje so ostali ljubitelji jasne narodove duše, pravi rodoljubi, ko se jim je odpiralo od učiteljstva pripravljeno polje narodove duše? Deloma so verovali volkovom v ovčiji obleki ter iz optimizma, ljube sloge, lahkovernosti itd. podpirali s

peresom in denarjem inštitucije, ki so baš v novejšem času pokazale svoje pravo lice, deloma so razkropljeni in razcepljeni orali vsak po svoje malo njivico in še ta je rodila več plevla nego klenega zrna, ker je sovražnik tudi tukaj posejal ljulike. In še to njihovo delo je bilo v prid večinoma le inteligentnejšim slojem naroda, preprosti človek je le malo imel haska od napredne narodne literature. S kako skrbnostjo in natančnostjo so vedeli sovražniki vsakega duševnega napredka v narodu zabranjevati vsak še tako nedolžen proizvod, ki ni imel signature katoliške tiskarne, naj ilustrira sledeči primer: Bilo je še za »narodne sloge« na Štajerskem in liberalnega režima na Kranjskem. V nekem bralnem društvu ob jezikovni meji je tajnik predlagal na odborovi seji naročitev »Kmetovalca«. Kaplan je to prepredil z besedami: »Bog ne daj! »Kmetovalec« je Tavčarjev gnoj!« — Takšna je bila ta sloga!

Ako hočemo torej dvigniti narod, ga je treba založiti z najboljšim, a ceninim leposlovnim, kmetijskim, obrtniškim, socialnim, vzgojevalnim in po potrebi tudi drugim slovstvom. Ne čakajmo več, da se nam ves narod demoralizira! Ohranimo, kar je še dobrega, in izkušajmo tudi med sovražnikov plevel posejati rumene pšenice! Naj si bo sedaj slovenski naprednjak, narodnjak, socialist, radikalec ali socialni demokrat, vsak mora priteči na pomoč, da se narod čimprej reši duševne tmine. Zato je pa neobhodno potrebno, da preskrbimo preprostemu narodu vsako leto književni dar, iz katerega črpaj v dolgih zimskih večerih zdrave in tečne hrane. Ako se vsi slovenski protiklerikalni elementi združijo v skupno delo za razširjanje takšnega tiska, doživimo lepe uspehe ne le glede števila odjemalcev, ampak tudi z ozirom na narodov značaj, njegovo eksistenčno moč in bojno silo napram germanstvu in laštva.

Predragi tovariš! Prepričan sem, da soglašas s predstojajočimi izvajanj. Jako bi me pa tudi veselilo, ako bi bil moj sledeči predlog všeč ne le Tebi, ampak vsej napredni javnosti.

Po mojem mnenju bi bilo neoportuno ustanovljati novo književno društvo, zakaj pri nas Slovencih se dozdevno vendar preveč tiska. Koliko dobrih literarnih proizvodov leži pri založnikih, v knjigarnah in literarnih društvih, a odjemalcev ni. Smo pač siromaki mi Slovenci! Novo literarno društvo bi pa utegnilo tudi škodovati že obstoječim, kar nikakor ni naša namera. Tudi bi se imelo boriti — vsaj prva leta — s finančnimi težkočami, kar stvari ne bi bilo v prid.

Nasprotno pa tudi ne bi kazalo katerega izmed že obstoječih literarnih društev, oziroma založb preurejevati v našem smislu. Vsako ima svoj program in vsako izpolnjuje gotovo kulturno in narodno nalogo. Ne moremo si misliti, da bi Slovenska Matica ali Socialna Matica ali Šolska Matica ali Narodna knjigarna ali Narodna založba ali Ilustrovani Tednik itd. izpremenili svoj delokrog. Vsekakor bi pa bilo mogoče, da osnujejo vse svoje književne inštitucije v zvezo v svrhu izdajanja cenega poljudnega književnega daru za preprosto ljudstvo. Iz književnega daru, ki ga podaja vsaka slovenska književna inštitucija svojim članom, oziroma naročnikom, se dá izbrati lepo število knjig, ki so dostopne tudi duši manj naobražene Slovence in te bi tvorile književni dar po 2 K. Ako se jih že par tisoč več tiska, to ne stane toliko, a narod dobi

zdravo duševno hrano. Na koledar se pri tem ne bi smelo pozabiti.

Veselilo me bo, predragi tovariš, ako pripomorem s svojimi izvajanj do realizacije misli, ki jo je izprožilo naše stanovsko glasilo.

Vse za povzdigo slovenskega dela našega milega jugoslovanskega naroda!

Pošilja Ti iskrene pozdrave

Tvoj Optimist.

Opomba uredništva: Ta predlog nam je všeč. Stvar prizadetih društev in činitelj je, da ga izkušajo čimprej udejestiviti!

Petstoletnica zadnjega ustoličenja koroških vojvod v slovenskem jeziku in sedanje slov. učiteljstvo.

Podava R. K.

(Dalje.)

Treba nam je ojačiti in povzdigniti slovensko zavednost ter organizirati delo za pravice slovenskega jezika:

I. Vsakdo sam pri sebi.

Začeti pri drugih, a sebe glede narodne zavednosti puščati v nemar, bi se reklo začeti graditi hišo na slenu namesto na temelju, reklo bi se delati le v besedi ter spravljati na površje vprašanje: »Zakaj pa sam tako ne ravnaš?« Pregovor: »Besede mičejo, zgledi vlečejo ostane vedno in povsod istinit.

Prvi začetek dela za povišanje narodne zavednosti pri samem sebi je spoznanje. Ako si spoznal, da si slovenskega, oziroma slovanskega rodu, potem se moraš tudi zavedati, da v današnjih časih nikakor ne zadostuje samo tako misliti, temveč da je za vsakogar in za narod neobhodno potrebno, svojo narodnost javno priznavati ter v dejanju kazati. V tem razmišljanju te naj okolnost, da ti oče, oziroma mati ni bila morda Slovenka, nič ne moti; zakaj oče in mati ne odločujeta vedno sama o narodnosti. Tu pride često v poštev še kraj rojstva. N. pr. na Slovensko priseljeni Nemec poroči v Laškem trgu Slovenko. Otroci so slovenskega rodu; ker je Laški trg del slovenske domovine ter se mora očetova družina v smislu slovanske prisvajanja (asimilacije) iz zemljepisnega in posestnega stanja šteti med Slovence. Istotako odločuje v tem smislu tudi naše zgodovinsko narodno pravo, n. pr. Slovenec oče, stanujoč v Gradcu, ti je iz narodne nezavednosti tam poročil »Nemko«. Obiskoval si tamkajšnje nemške šole, slovensko znaš le za silo, morebiti sploh ničesar in vendar spadaš k slovenski narodnosti. Gradec je namreč mesto po večini iz pomembnega prebivalstva, je mesto slovenskega izvora (graditi, grad, gradec, krajše z nemškim pravopisom Graz). Tu se je več stoletij proti slovenskemu narodnemu pravu vršilo prisvajanje Slovencev za Nemce, zaradi česar ti je brzkone mamica pomembena Slovenka. Zgodovina nas uči, da je Slovenstvo nekđaj segalo do Dunaja in da je bilo združeno s severnimi Slovani. To nam dokazuje današnje z nemškim pravopisom pisano ime Wien, ki je nastalo iz imena Vendi ali Vindi = Slovenci, odtod polatinjeno ime Vindobona in mnogo drugih krajevnih

imen slovenskega izvora, n. pr. Glognitz = Glognica, Semering = Smernik, Mixnitz = Mišnica itd. ter mnogo še sedaj obstoječih slovanskih otokov na Nižjem Avstrijskem.

Tudi tvoje morebiti nemško ime ni vselej merodajno. Ob novo ukazanem popisovanju ljudstva za cesarja Josipa II., ki je bil znan centralist in pomemčevalec, so nezavedni duhovniki in graščinski uradniki premnogo naših ljudi zapisali z nemškim priimki, oziroma z nemškim pravopisom. Saj je že poročevalec dvorne pisarne baron Gebler svetoval cesarici Mariji Tereziji, rekoč: »Država mora polagoma zato skrbeti, da postane en narod. Vem, da je treba za to celih in pol stoletij in da mora biti čim najmanje sile. Toda država živi večno in preko vseh človeških dob. Po tem razgledu, ne pa za svojo kratko življenje, mora vladar in državni služabnik misliti in delovati.« Po teh krivih nazirih se je torej delalo že za Marije Terezije na pomemčevanje; zato ni čudo, če so ob naši nezavednosti mnogo naših priimkov pomemčili.

Če ima torej tvoj priimek slovenski, oziroma slovenski pomen, je to nezmotljiv dokaz, da te je takratni duhovnik, oziroma graščinski uradnik zapisal po takratnem tvojem pravem ljudskem nazivanju, da si torej Slovenec ali Slovan. Ako imaš tuje ime, je dvoje mogoče, namreč a) dotični duhovnik, oziroma graščinski uradnik te po Geblerjevih nazirih ni zapisal niti po tvojem značaju niti po tvojem ljudskem, t. j. slovenskem nazivanju, temveč po svojem naziranju, n. pr. ker si stanoval na griču Humu ali tudi Krumu, ti je dal priimek Kumberger, tako so nastali na Slovenskem Krambergerji, Baumkirherji, Steinbrenerji, Weinbergerji, Baumani itd. Če si znal dobro rajtati, te je zapisal za Reiterja, če si bil v grajski službi več časa zaposlen, pi postal Schafer, iz česar je postal potem tudi poslovenjen zmanjševalni priimek Šafarič itd. itd., b) ali pa si res izhajal od daleč iz kake pomembne družine. Nemško ime torej ni nepobitni dokaz tvojega nemštva. Celo priimek Deutschmann ni dokaz nemškega pokoljenja. V Slovenskih Goricah poznam več slovenskih družin s priimkom Tajčman ali tudi Dajčman. Narod jih je tako nazival, ker so njihovi predniki hodili v bližnje nemške pokrajine kupčevat. Na Slovenskem je mnogo Rajhlov, teh ne smeš pisati z nemškim pravopisom »Reich«, temveč s slovenskim pomenom Rajh, sicer postane Geblerjev in Josipov centralist in pomemčevalec v službi nemškega prisvajanja. V službi nemškega prisvajanja je bil tudi pokojni okrajni šolski nadzornik Vipavčan Blaž Ambrožič, on je bil od učiteljstva naravnost zahteval, naj se na slovenskih šolah nemški priimki pišejo z nemškim pravopisom, dasi v to ni bil najmanje upravičen, a je to storil v smislu svojega odpadništva. Zavedni učitelji se mu seveda niso uklonili. Iz svojega nemškega ali pomemčenega priimka torej ne smeš sklepati na nemško pokoljenje, temveč se oziraj vedno na znotranjo raznarodujočo politiko naše države, na nemško prisvajanje na škodo slovenstva, na zemljepisno, t. j. posestno, in na zgodovinsko narodno pravo. Tudi narod je celota, ki ne sme izginiti, temveč naj obstoji vedno ali v eni, oziroma v več državah, a vselej z njimi vzporedno, ter je dolžnost države, dati vsakemu narodu pogoje za njegov obstoj in razvoj.

Spoznanju naj slede dejanja! Če si torej spoznal, da si slovenskega rodu, tedaj se moraš tudi v dejanju kazati Slovenca.